

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

УДК 351.74. 37.015.3

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2025.2.1>

Лахижа Микола Іванович,

доктор наук з державного управління, професор,

професор кафедри публічного управління, адміністрування і права

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ORCID ID: 0000-0001-8676-4578

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ КУРСІВ З ІСТОРІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

METHODOLOGICAL ASPECTS AND DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE IN TEACHING COURSES ON THE HISTORY OF PUBLIC GOVERNANCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

У статті розкрито методологічні аспекти та показано вітчизняний і зарубіжний досвід викладання курсів з історії публічного управління та публічної адміністрації. Метою статті є з'ясування оптимальних варіантів підготовки навчальних курсів «Історія публічного управління» та «Історія публічної адміністрації» на основі теоретичного аналізу та систематизації наявних підходів в Україні та Польщі.

Здійснено аналіз досліджень українських вчених, які заклали методологічну основу науки державного управління з урахуванням можливостей переходу до нової парадигми публічного управління. Узагальнено публікації матеріалів навчальних курсів з історії держави та права, історії публічного управління та історії публічної адміністрації в Україні та Польщі. Спільним є викладання цих курсів для студентів юридичних спеціальностей, публічного управління та адміністрування та менеджменту та поглиблена увага до вітчизняної історії держави і права. У Польщі найбільш популярним та методично забезпеченим посібниками є курс «Історія адміністрації». Відзначено також навчальні курси «Історія і наука про адміністрацію», «Історія адміністрації. Вибір джерел» та інші. Узагальнюючи ці та інші напрацювання, польські вчені виділяють такі напрями досліджень та навчання: історія права, історія державних систем, загальна історія права, історія права в Польщі, історія держави в Польщі, історія політико-правових доктрин, історія адміністрації. Історія адміністрації розглядається як галузь науки про адміністрування, яка описує раніше існуючий стан публічної адміністрації, її центральну і територіальну організацію та засоби діяльності, а також прийняті системи цінностей та специфіку існуючої правової системи, з акцентом на увагу до передбачуваних цілей, реалізованих завдань, а також результатів адміністративної діяльності, не ігноруючи соціально-економічне, політичне та культурне середовище і національні відносини

У рамках дискусії розглянуто методологічні питання про співвідношення історичних дисциплін, вибору цивілізаційної чи формаційної основи курсів, розмір та вид подачі матеріалів з вітчизняної історії публічної адміністрації.

Ключові слова: публічне управління, публічна адміністрація, теорія, методологія, історія, цивілізації, досвід, Україна, Польща.

The article reveals methodological aspects and shows domestic and foreign experience in teaching courses on the history of public management and public administration. The aim of the article is to identify the optimal options for preparing the training courses "History of Public Management" and "History of Public Administration" based on theoretical analysis and systematization of existing approaches in Ukraine and Poland.

The analysis of research by Ukrainian scientists who laid the methodological foundation of the science of public administration is carried out, taking into account the possibilities of transition to a new paradigm of public administration. The publications of materials of training courses on the history of state and law, history of public administration and history of public administration in Ukraine and Poland are summarized. What these courses have in common is teaching them to students of legal specialties, public management and administration and management, and in-depth attention is paid to the domestic history of

state and law. In Poland, the most popular and methodically provided with manuals is the course "History of Administration". The training courses "History and Science of Administration", "History of Administration. Selection of Sources" and others are also noted. Summarizing these and other developments, Polish scholars distinguish the following areas of research and study: history of law, history of state systems, general history of law, history of law in Poland, history of the state in Poland, history of political and legal doctrines, history of administration. The history of administration is considered as a branch of the science of administration, which describes the previously existing state of public administration, its central and territorial organization and means of activity, as well as the adopted value systems and the specifics of the existing legal system, with an emphasis on the intended goals, implemented tasks, as well as the results of administrative activity, without ignoring the socio-economic, political and cultural environment and national relations

The discussion considered methodological issues on the correlation of historical disciplines, the choice of civilizational or formational basis of courses, the size and type of presentation of materials on the domestic history of public administration.

Key words: public governance, public administration, theory, methodology, history, civilizations, experience, Ukraine, Poland.

Постановка проблеми. Увага до особливостей сучасного державного управління та місцевого самоврядування значно посилюється в Україні після здобуття незалежності, що пояснюється необхідністю застосовувати нові теоретичні основи управління та кращий зарубіжний досвід в процесі посткомуністичної трансформації. Неодноразово в той час відзначалася теоретична неготовність науки надати рекомендації щодо процесу перетворень, складність якого у багатьох нових країнах полягала не лише у формуванні сучасної влади, а й у становленні державності. Цей процес потребував зміни філософії управління, забезпечення участі в управлінських процесах громадськості, набуття органами влади ознак публічності.

Проблематика публічного управління (ПУ) та публічної адміністрації (ПА) увійшла в українську науку державного управління та практику на початку ХХІ століття. Ці поняття мають багато спільного: стосуються управління суспільними справами, організації роботи владних органів, мають за мету – ефективне вирішення суспільних справ та якісне надання адміністративних послуг. Відмінності стосуються: методології та обсягу діяльності (ПУ включає теоретичний і практичний аналіз управління, вироблення політики, стратегії розвитку; ПА зосереджується на адміністративному виконанні, регулюванні та інструментах управління); мети та підходів (ПУ має на меті розвиток суспільства, забезпечує управлінські інновації, партнерство з приватним сектором; ПА зосереджується на ефективному, прозорому виконанні діючого законодавства за визначеними ним процедурами). Доцільним видається посилення уваги до історії публічного управління та адміністрування у навчальному процесі та використання для цього кращого зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх джерел, досліджень і публікацій свідчить про значну увагу як зарубіжних, так і українських вчених до теоретичних питань

публічного управління та адміністрування та їх застосування на практиці. Вже на початку ХХ століття визначилися основні напрями досліджень, які в межах науки державного управління було диференційовано (теорія та історія, механізми, державна служба, місцеве самоврядування). Методологічну основу нової науки з урахуванням можливостей переходу до нової парадигми державного управління було закладено у працях В. Бакуменка, В. Князева, Ю. Сурміна [1], В. Мартиненка [2], П. Петровського [3], С. Кравченка [4]. Теоретико-методологічні основи реформ на базі характеристик європейського публічного управління та особливості модернізації публічної адміністрації посткомуністичних країн розкриті в публікаціях І. Грицяка [5], М. Лахижі [6], В. Баштанника [7], С. Попова [8], І. Письменного [9], В. Шпекторенка [10] та інших вчених. Проте досі не було дослідження історії публічної адміністрації з точки зору її використання у навчальному процесі.

Метою статті є з'ясування оптимальних варіантів підготовки навчальних курсів «Історія публічного управління» та «Історія публічної адміністрації» на основі теоретичного аналізу та систематизації наявних підходів в Україні та Польщі.

Методика дослідження передбачала в основному використання теоретичних методів: аналізу і синтезу, історичного, порівняльного аналізу, моделювання. Використано також емпіричні методи: контент-аналіз навчальних матеріалів (програм, посібників, силабусів) та спостереження в процесі навчання. Дослідження ґрунтувалося на принципах міждисциплінарності, системності, варіативності та практичної спрямованості.

Виклад основного матеріалу. Наша зацікавленість історією публічного управління/ публічної адміністрації викликана кількома факторами: необхідністю усвідомлення основ та тенденцій розвитку сучасного публічного управління;

доцільністю узагальнення основних наукових підходів до процесу розвитку публічного управління, дослідженням модернізації публічної адміністрації посткомуністичних країн та у зв'язку з підготовкою і удосконаленням навчальних курсів «Історія публічного управління» та «Історія публічної адміністрації», які викладалися автором для студентів бакалаврату спеціальності «Публічне управління та адміністрування» Академії праці, соціальних відносин та туризму (м. Київ) з 2022 року та Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондрачука» – з 2023 року.

В процесі підготовки курсів було проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід. Об'єктом дослідження стали інституційне забезпечення та результати роботи над аналогічними курсами в Україні, Польщі та Німеччині та інших посткомуністичних країнах.

В Україні наявні публікації та широко поширені навчальні курси «Теорія та історія держави і права зарубіжних країн», «Теорія держави і права зарубіжних країн», «Історія держави і права України» чи менш поширений курс «Історія держави і права зарубіжних країн» готувалися в основному представниками юридичної науки для студентів юридичних спеціальностей, будучи невід'ємною частиною їх загального розвитку та професійної підготовки. Але поступово ці дисципліни стали включатися й до програм підготовки державних службовців.

Серед інших варто виділити курс «Історія публічної адміністрації України», який з 2017 року викладається для студентів Львівського національного університету імені Івана Франка за напрямом підготовки 08 «Право», спеціальністю 081 «Право» (розробник д.ю.н., проф. Кобилицький М. М.). У Національному аерокосмічному університеті ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» для студентів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» уведено дисципліну «Вступ до фаху. Історія публічного управління» (розробник д.н.держ. упр., проф. Ковальчук В. Г.). Змістовний модуль «Історія публічного управління» охоплює лише історію організації влади в Україні. У Чернігівському Інституті ім. Герої Крут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом» в рамках освітньої програми «Адміністративний менеджмент» впроваджено дисципліну «Теорія та історія публічного управління та адміністрування» (розробник д. н. держ. упр., проф. Непомнящий О. М.). Отже, в тому чи іншому

виділі, історія публічної адміністрації стає невідмінним предметом вивчення для студентів кількох спеціальностей, передусім – право, публічне управління та адміністрування, менеджмент.

Варто звернути увагу на зауваження автора одного з курсів «Історія держави і права зарубіжних країн» В. Ластовського: «У будь-якій навчальній дисципліні завжди присутній історичний елемент... Для студента просто необхідно уявити собі той взаємозв'язок, що існує між минулим, сьогоденням і майбутнім державно-правових процесів» [11, с. 4].

Вивчення курсів з історії держави і права має давню історію. В радянські часи цей курс ґрунтувався на формаційному підході. У Польщі вивчення історії адміністрації започатковано ще на початку 70-х років XX століття у працях професора Варшавського університету Б. Леснодорського. У 1980 році вийшло перше видання посібника «Історія адміністрації» Г. Іздебського. В ті ж роки у Ягелонському університеті (Краків) створено кафедру Історії адміністрації та адміністративної думки [12].

На юридичних відділеннях університетів у Польщі читаються курси «Історія держави і права», «Історія держави і права Польщі», «Історія адміністрації та адміністративної думки», «Історія системи держави і права», а для майбутніх публічних службовців уведено курси «Історія публічної адміністрації» та «Історія публічної адміністрації Польщі», «Історія адміністрації на польських землях. XIX-XX ст.». З ними можна познайомитися в першу чергу на сайтах університетів, а також – Національної школи публічної адміністрації (Krajowa Szkoła Administracji Publicznej (KSAP) та інших вищих шкіл публічної адміністрації.

Найбільш популярним посібником є «Історія адміністрації» Г. Іздебського, яка кілька раз видавалася в Польщі з початку 1980-х років (1980, 1984, 1996, 2000, 2002 та ін.) [13]. Про популярність курсу «Історія адміністрації» свідчить і факт підготовки інших посібників, авторами яких були науковці із різних частин Польщі: В. Цвік «Історія адміністрації» (Замостя, 2004); А. Гаца, К. Камінська «Загальна історія державних систем» (Торунь, 2002); Г. Гурський «Історія адміністрації» (Варшава, 2002); Т. Мацієвський «Історія адміністрації» (Варшава, 2002); В. Вітковський «Історія адміністрації в Польщі. 1764-1989» (Варшава, 2019) та інші. Доцільно також відзначити навчальні курси «Історія і наука про адміністрацію», «Історія адміністрації. Вибір джерел» та інші. Узагальнюючи ці та інші напрацювання,

польські вчені виділяють такі напрями досліджень та навчання: історія права, історія державних систем, загальна історія права, історія права в Польщі, історія держави в Польщі, історія політико-правових доктрин, історія адміністрації.

У багатьох дослідженнях наголошується на значенні польських адміністративних традицій, особливо періоду II Речі Посполитої (1918-1939 рр.) для розвитку публічної адміністрації III Речі Посполитої. На заняттях розглядається питання історії адміністрації від середньовіччя до 20-го століття. Лекції починаються з теми ранньофеодальної монархії, її структури та організації (включаючи питання королівської влади, центральних і місцевих органів). Потім обговорюється структура адміністрації в період абсолютної монархії та монархії освіченого абсолютизму, включаючи Пруссію, Австрію, Росію). Значна увага звертається на висвітлення специфіки адміністрації в період II Речі Посполитої [14].

Проте структура таких навчальних курсів регулюється університетами. Наприклад, в Університеті кардинала Стефана Вишинського (Варшава) читається курс «Історія адміністрації з середини XVIII століття». Окрім хронологічного викладу історії адміністрації передбачено розгляд теорії та методології курсу і ретроспективний огляд адміністративного контролю [15].

В Університеті Марії Кюрі-Склодовської (Люблін) викладається курс «Історія адміністративного устрою Польщі в XX ст.».

Вже згаданий раніше ґрунтовний посібник для студентів адміністрації, права та історії В. Вітковського «Історія адміністрації в Польщі. 1764-2020» починається з розгляду генезису і характеристики адміністративного устрою держав Європи в період нового часу як основи для розгляду історії адміністрації в Польщі [16].

Огляд правової основи включення «Історії адміністрації» до навчальних програм підготовки публічних службовців у 2007-2018 роках здійснив К. Дубровський [17], звернувши увагу на відмінності цього предмету від історії права чи історії політичних систем.

Історія адміністрації, за визначенням Г. Іздебського, це галузь науки про адміністрування, яка описує раніше існуючий стан публічної адміністрації, її організацію (особливо центральну та територіальну) та засоби діяльності, а також прийняті системи цінностей та існуючої правової системи, з акцентом на увагу до передбачуваних цілей, реалізованих завдань, а також результатів адміністративної діяльності, не ігноруючи соціально-економічне, політичне та культурне середовище та національні відносини [13].

Завдання свого посібника «Історія адміністрації» вдало, як нам здається, розкрив Г. Горський. Відмічаючи зростання після 1990 року уваги до проблем діяльності адміністрації, він відзначив: «Одним із істотних предметів, що відкривають навчання у тому напрямі є історія адміністрації. Здається очевидним і необхідним, щоб студент, починаючи вивчення питань, пов'язаних з устроєм та функціонуванням сучасної адміністрації, дізнався про відповідну історичну перспективу, яка повинна йому пояснити проблематику виникнення конкретних інститутів і форм адміністративної дії в тривалому історичному процесі. Це дає можливість вдосконалювати розуміння існуючих сьогодні рішень. Велике значення має той факт, що, особливо в таких країнах, як Польща, де за останні роки була побудована нова модель державного управління, такі історичні знання, належним чином засвоєні, мають допомогти у створенні нових рішень для нього. Тому знання позитивних і негативних рис раніше існуючих моделей має бути важливим надбанням для творців сучасних рішень» [17, с. 6].

Відзначається також велике значення польської адміністративної традиції для публічної адміністрації III Речі Посполитої (В. Кожура) [18].

Т. Мацієвський відмітив розходження у підходах до предметного наповнення та хронологічних рамок історії адміністрації – початок від стародавніх часів чи від половини XIX століття [19].

Принагідно потрібно відзначити значну кількість наукових праць з теорії та історії адміністрації, наявність у Польщі наукових шкіл з проблематики публічної адміністрації та запит та ці дослідження.

Дискусія. Аналіз українського та польського досвіду дозволяє виділити кілька проблем, що стосуються теорії публічного управління та методології дисциплін, пов'язаних з історією публічного управління та адміністрування.

Перше питання – співвідношення дисциплін «Теорія та історія держави і права» і «Історія публічної адміністрації». Ці дисципліни доповнюють одна одну, але їхні акценти різняться залежно від обраної перспективи, що ми спробували передати у вигляді Таблиці 1.

Отже, «Історія публічної адміністрації» – вужча дисципліна, яка охоплює аспекти створення та еволюції управлінських структур від служби персоні, яка очолює додержавне чи державне утворення до сучасної публічної адміністрації, яка здійснює управління для суспільства і разом з громадськістю. Наше завдання – посилити історичний аспект вивчення публічного управління за

Таблиця 1

**Відмінності наукового дослідження і навчальних курсів «Історія публічної адміністрації»
і «Теорія та історія держави і права»**

Напрямок	Історія публічної адміністрації	Теорія та історія держави і права
Об'єкт	Розвиток структур влади, адміністративних систем, функцій, механізмів та процедур управління	Держава і право. Еволюція форм державності, правових систем, правових відносин та норм права
Предмет	Механізми вироблення та реалізації державної політики, управлінські технології, еволюція управління	Концепції державності, форми, роль права, його зміст, структура та значення
Методологія	Зорієнтованість на аналізі учасників управлінських процесів, організаційних та процедурних рішень, адаптації управління,	Юридичний аналіз правових концепцій ролі держави та права і їх конкретного впровадження
Інституційний зміст	Еволюція адміністративних установ, функцій та учасники управлінських процесів	Зміни державного устрою, роль гілок влади
Практична спрямованість	Еволюція публічного управління, посилення ролі громадськості	Зміна державного устрою, форми держави і права, ролі влади та її розподіл

Джерело: Розробка автора.

рахунок використання історичних та системного і цивілізаційного методів.

Друге питання – вузлове – стосується методології підготовки курсу, зокрема, вибору цивілізаційної чи формаційної його основи. Дане питання видається досить дослідженим, але варто згадати, що формаційний підхід ґрунтується на марксистській теорії суспільно-економічних формацій (К. Маркс, Ф. Енгельс), де розвиток політичного управління пов'язується з етапами розвитку суспільства: первіснообщинний лад, рабовласництво, феодалізм, капіталізм, соціалізм (комунізм). Держава та право розглядаються як надбудова, похідна від виробничих відносин. Їх еволюція характеризується як об'єктивний процес змін внаслідок зміни виробничих відносин. Держава розглядається як інструмент класового панування.

Цивілізаційний підхід (А. Тойнбі, С. Хантингтон, О. Шпенглер, Ю. Павленко) ґрунтується на першочерговості культурних, етнічних, духовних аспектах суспільного розвитку. Специфіка управління пов'язується з особливостями цивілізації, відзначається плюралізм ліній еволюції та інституційна унікальність адміністративних систем.

У сучасних дослідженнях з публічного управління часто використовується синтез обох цих підходів, що дозволяє краще структурувати загальну картину розвитку (формаційний підхід) та краще враховувати локальну специфіку та розуміти унікальні риси управління (цивілізаційний підхід).

Наступним проблемним питанням є розмір та вид подачі матеріалів з історії публічного управління/держави і права в Україні. На наш погляд, навіть якщо курс «Історія публічної адміністрації» читається паралельно з іншим важливим курсом – «Історія держави і права України» – в ньому має бути тема, яка стосується української історії

публічного управління. Це дає змогу включати українську історію в історію світової цивілізації, показувати її в контексті світового розвитку.

Нам відома дискусія в Польщі щодо відміни у відділі права, адміністрації та економіки Вроцлавського університету самостійного курсу «Історія держави і права Польщі» та включення його до загального курсу «Історія держави і права». Це збіглося в часі із реформуванням вивчення історії в школах і критикувалося з точки зору зниження можливостей формування патріотичності, вказувалося, що відсутність уваги до національної історії держави і права може привести до втрати національної ідентичності. Відзначалася важливість цієї дисципліни для підготовки юристів як майбутніх державних службовців та представників професії, що вимагає суспільної довіри [20, с. 692].

Висновки. Проведене дослідження викладання у вищих навчальних закладах Польщі та України навчальних курсів з історії публічного управління та публічної адміністрації свідчить про їх важливість для підготовки фахівців з публічного управління та адміністрування і права.

Аналіз навчальних програм та посібників показує відсутність єдиного підходу до визначення хронологічних рамок, об'єкту та предмету вивчення, що дозволяє нам запропонувати для майбутніх публічних службовців курси з історії адміністрації з поглибленим вивченням форм, механізмів та методів її діяльності. З точки зору методології видається доцільним охоплення періоду з найдавніших часів до нинішніх, поєднання формаційного та цивілізаційного підходів, включення матеріалів з історії публічної адміністрації на теренах України, що особливо важливо з огляду на необхідність її сприймання в руслі

світової історії. Водночас польський досвід свідчить про необхідність окремого курсу з історії національного публічного управління. Особливого значення для цілісності підходів набувають

міжпредметні зв'язки, зокрема, історичні курси мають створити основу для вивчення теоретичних предметів – «Публічне управління», «Публічна служба» та інших.

REFERENCES:

1. Bakumenko V. D. (2000) Formuvannya derzhavno-upravlinskykh rishen: problemy teorii, metodolohii, praktyky : monohrafiia (*Formation of state management decisions: problems of theory, methodology, practice: monograph*) Kyiv : Vyd-vo UADU, 328s. (In Ukrainian)
2. Martynenko V. M. (2003) Derzhavne upravlinnia: shliakh do novoi paradyhmy (teoriia ta metodolohiia): monohrafiia (*Public administration: the path to a new paradigm (theory and methodology): monograph*) Kh.: Vyd-vo Khar'RI NADU«Mahistr» 218 s. (In Ukrainian)
3. Petrovskiy P.M.(2008) Humanitarna paradyhma v systemi derzhavnoho upravlinnia: monohrafiia (*Humanitarian paradigm in the system of public administration: monograph*) Lviv : LRIDU NADU, 252 s. (In Ukrainian)
4. Kravchenko S.O.(2008) Derzhavno-upravlinski reformy: teoretyko-metodolohichne obgruntuvannya na napriamy vprovadzhennia: monohrafiia (*State administrative reforms: theoretical and methodological justification for the directions of implementation: monograph*). K. NADU. 296 s. (In Ukrainian)
5. Hrytsiak I.A. (2006) Yevropeiske upravlinnia: teoretyko-metodolohichni zasady: Monohr.(*European governance: theoretical and methodological foundations: Monograph.*) Kyiv : K.I.S., 398 s. (In Ukrainian)
6. Lakhyzha M.I. (2009) Modernizatsiia publichnoi administratsii: teoretychni ta praktychni aspekty (*Modernization of public administration: theoretical and practical aspects*) . Poltava: RVV PUSKU 289 s. (In Ukrainian)
7. Bashtannyk V. (2010) Transformatsiia derzhavnoho upravlinnia v konteksti yevropeyskykh intehtatsiinykh protsesiv : monohrafiia (*Transformation of public administration in the context of European integration processes: monograph*) D. : DRIDU NADU, 390 s. (In Ukrainian)
8. Popov S.A. (2014) Derzhavno-upravlinski novovvedennia: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia (*State administrative innovations: theory, methodology, practice: monograph*). Odesa. 296 s. (In Ukrainian)
9. Pysmennyi I.V. (2012) Synerhetychnyi potentsial publichnoho upravlinnia v umovakh suspilnykh transformatsii: monohrafiia (*Synergistic potential of public administration in conditions of social transformations: monograph*) D.: DRIDU NADU. 272 s. (In Ukrainian)
10. Metodolohiia publichnoho upravlinnia : navch. posib. (2018) (*Public administration methodology*) / uklad. I. V. Shpektorenko. Dnipro: DRIDU NADU, 120 s. (In Ukrainian)
11. Lastovskiy V.V. (2017) Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain: navchalnyi posibnyk (*History of the state and law of foreign countries: a textbook*) Kyiv: Vydav. tsentr KNUKiM. 195 s. (In Ukrainian)
12. Cichon P., Malec J. Katedra Historii Administracji i Myśli Administracyjnej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (1979–2017)/ Studia państwa i prawa polskiego/ 2017/ (*Department of History of Administration and Administrative Thought at the Jagiellonian University in Kraków (1979–2017)/ Studies of the State and Polish Law/ 2017/*) URL: <https://szd.ka.edu.pl/numery/20-2017/szd-20-2017-cichon.pdf>
13. Izdebski H.,(2000) Historia administracji (*History of administration*), Warszawa. 270 s. (In Polish)
14. Kozura W. Znaczenie polskiej tradycji administracyjnej dla administracji publicznej III Rzeczypospolitej / Dzieje Najnowsze, Rocznik L.)*The importance of the Polish administrative tradition for the public administration of the Third Polish Republic / Recent History, Yearbook L*)2018, 3/ s. 239-263(In Polish)
15. Historia administracji od połowy wieku XVIII. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – Centralny System Uwierzytelniania (*History of administration since the mid-18th century. Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw – Central Authentication System*)URL: <https://usosweb.uksw.edu.pl/kontroler.php?action=katalog2/przedmioty/pokazPrzedmiot&kod=WP-AD-HAw1-%C4%87w>(In Polish)
16. Dąbrowski K. Historia administracji w programach kształcenia administratywistów w latach 2007–2018: stan przeszły i wnioski ogólne.(*History of Administration in Administrative Studies Programs in 2007–2018: Past Status and General Conclusions*) URL: <https://repozytorium.ur.edu.pl/server/api/core/bitstreams/31167f32-e669-410e-a2de-1e236617a84f/content>(In Polish)
17. Gorski G. (2002) Historia administracji (*History of administration*), Torun. c. 328 s. (In Polish)
18. Kozyra W. Znaczenie polskiej tradycji administracyjnej dla administracji publicznej III Rzeczypospolitej. Dzieje Najnowsze, Rocznik L (*The importance of the Polish administrative tradition for the public administration of the Third Republic. Recent History, Yearbook L*)– 2018, 3 S. 239-262/(In Polish)
19. Maciejewski T. (2013) Historia administracji i myśli administracyjnej Czasy nowożytne i współczesne (XVI–XX w.) (*History of administration and administrative thought. Modern and contemporary times (16th–20th centuries)*). Warszawa. (In Polish)
20. Jurek P. Likwidacja przedmiotu „Historia państwa i prawa Polski” na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa (*Liquidation of the subject "History of the State and Law of Poland" at the Faculty of Law, Administration and Economics of the University of Wrocław. Krakow Studies in the History of the State and Law*) 2014; 7 (4), s. 683–692 URL: www.ejournals.eu/Krakowskie-Studia-z-Historii-Panstwa-i-Prawa(In Polish)